

Отримано: 7 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: natalygrinchenko@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-121-123

Грінченко Н. О. Стратегії адекватного перекладу назв англомовних кінофільмів, що містять культурно-специфічні компоненти. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 121–123.

УДК: 881.112

Грінченко Наталія Олександрівна,

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

СТРАТЕГІЇ АДЕКВАТНОГО ПЕРЕКЛАДУ НАЗВ АНГЛОМОВНИХ КІНОФІЛЬМІВ, ЩО МІСТЯТЬ КУЛЬТУРНО-СПЕЦИФІЧНІ КОМПОНЕНТИ

Стаття присвячена аналізу особливостей перекладу назв англомовних кінофільмів, що містять у своїй структурі культурно-специфічні компоненти та вербальні репрезентації фонових знань (ідіоми, метафори, інтертекстуальні відсилки) російською та українською мовами. Автор статті розглядає не тільки три основні стратегії перекладу кінореалії, а і ті типові труднощі, з якими може зіткнутися перекладач у процесі їх адаптації.

Ключові слова: фільмонім, кінореалія, вербальна репрезентація, фонові знання, буквальный переклад, контекст.

Грінченко Наталия Александровна,

Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка, г. Полтава

СТРАТЕГИИ АДЕКВАТНОГО ПЕРЕВОДА НАЗВАНИЙ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ КИНОФИЛЬМОВ, СОДЕРЖАЩИХ КУЛЬТУРНО-СПЕЦИФИЧЕСКИЕ КОМПОНЕНТЫ

Данная статья посвящена анализу особенностей перевода названий англоязычных кинолент, содержащих в своей структуре культурно-специфические компоненты и вербальные репрезентации фоновых знаний (идиомы, метафоры, интертекстуальные отсылки) на русский и украинский языки. Автор статьи не только рассматривает три основные стратегии перевода кинореалии, но и те типичные трудности, с которыми переводчик может столкнуться в процессе их адаптации.

Ключевые слова: фильмоним, кинореалия, вербальная репрезентация, фоновые знания, буквальный перевод, контекст.

Natalia Hrinchenko,

Poltava National Technical University named after Yuri Kondratyuk, Poltava

THE STRATEGIES OF ADEQUATE TRANSLATION OF ENGLISH FILM TITLES THAT CONTAIN CULTURALLY SPECIFIC COMPONENTS

The article under consideration deals with the analysis of English film title translation peculiarities into Russian and Ukrainian languages in case when they contain culturally specific components and verbal representations of background knowledge, such as idioms, proverbs and sayings, professional slang, metaphors and intertextual references. All these components are then viewed as verbal representations of background knowledge possessed by translators as a part of their socio-cultural competence. Therefore, this type of translation calls for special professional skills and tools, as the translators in this occasion are bound by numerous factors: average level of cultural competence in society, marketing strategies, time and even space limitations.

Using particular examples of film title adaptations, the author of the article examines three existing translation strategies: word-for-word or literal translation, translation transformations and complete change or substitution of title components in target language based on the context. Typical mistakes as well as cases of cultural interference that can occur in the process of such adaptation are also observed in the paper.

Key words: filmonim, cinema realia, verbal representation, background knowledge, literal translation, context.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема адекватного перекладу та адаптації назв кінофільмів приваблює інтерес багатьох науковців протягом досить тривалого часу. З точки зору когнітивної лінгвістики в основі формування та функціонування назви лежить кілька базових принципів: орієнтації на фонові знання, прототипічному та іконічному, а також принципах виокремлення та економії мовних засобів (Т. В. Васильєва) [2]. Перший принцип функціонування співвідноситься з концепцією оволодіння соціокультурною іншомовною компетенцією, ядро якої також формують фонові знання (фонова інформація, вертикальний контекст). Саме ця сукупність базових концептів, накопичених у процесі історичного розвитку представниками певної культурної та мовної спільноти сприяють більш глибокому розумінню оригіналу та його адекватному перекладу, в тому числі і при адаптації кінотексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному науковому дискурсі дослідження назв кінофільмів перебуває на перетині кількох філологічних наук. Аналізується та вивчається, перш за все, сама природа назви, що належить до царини ономастики, та її семантичні і структурні особливості. Крім того, досить часто вказують на спільну функціональну природу назв фільмів та художніх творів (В. Є. Горшкова, Н.О. Кожина) [3; 6], що дозволяє розглядати їх з позиції такої традиційної категорії літературознавства як «рама». Кінотексту, як і тексту літературному, притаманні універсальні текстові категорії, він також є безпосереднім носієм комунікативної функції, що формується та реалізується за рахунок взаємопроникнення двох відмінних семіотичних систем (Г. Г. Слишкін) [11].

Немає одностайності серед дослідників і щодо відповідної термінології. Так, для позначення назв фільмів у науковий обіг введено термін «фільмонім» (О. В. Книщ, Ю. М. Подимова) [7; 9], що закріпився у складі ономастичної терміносистеми. На думку О.С. Руфовой, фільмоніми формують ономастичне поле, всередині якого також можливий певний поділ за різними критеріями: жанровим, структурним, семантичним тощо [10, с.128]. Однак, даний термін не набув значного по-

ширення у перекладознавчій традиції. Тут більш вживаним стало позначення «кінореалія» (С.В.Жук) [4]. Крім того, для позначення конкретних мовних одиниць, що потребують адекватного перекладу, І. Г. Ігнат'єва застосовує термін «вербальні репрезентації» (ВР), які активізують наявні у когнітивних системах комунікантів фонові знання. При сприйнятті та вербальному відтворенні реальної дійсності зазвичай виділяють сім категорій ВР різних складових фонівих знань: персоналії; власні назви неістоти; терміни; ідеологеми; функціональні складові; асоціативні складові та події складові [5].

Мета даної статті полягає в тому, щоб розглянути існуючі стратегії адаптації назв англомовних кінофільмів та теле-серіалів, втілені у конкретні ВР, що містять культурно-специфічні компоненти, а також проаналізувати типові труднощі, з якими може зіткнутися перекладач у процесі їх перекладу та адаптації.

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку російської дослідниці К. Бальжімінаєвої існує три основних стратегії адаптації англомовних назв фільмів: прямий переклад, трансформацію та повну заміну назви фільму [1].

Прямий переклад застосовується у тих випадках, коли у назві фільму відсутні культурно-специфічні компоненти та відсутні протиріччя між формою та змістом. Для практичної реалізації стратегії прямого перекладу найчастіше застосовують прийому транскрипції та транслітерації, особливо в тих випадках, коли назва фільму представлена певним онімом, наприклад антропонімом, топонімом тощо.

Друга стратегія полягає у трансформації назви фільму, яка може бути зумовлена як суто мовними, так і соціокультурними факторами. Так, латвійська дослідниця І. Мілевич у статті «Стратегії перекладу назв фільмів» звертає увагу на той факт, що останнім часом перекладацькі трансформації у цій царині все більше зумовлені когнітивними процесами та специфікою мінливої картини світу, що знаходить своє відображення і в мистецтві загалом, і в кінематографі зокрема [8, с. 22].

Третя стратегія, як правило, використовується для перекладу культурно-специфічних компонентів – ідіом, метафор, сленгу, інтертекстуальних відсилок та інших видів ВР, які не можуть бути перекладені чи замінені на основі виключно лінгвістичних елементів, оскільки мають передавати певну екстралінгвістичну функцію певної ідіоми. Такий тип перекладу потребує особливої майстерності, оскільки в даній ситуації перекладач не може застосувати метод експлікації, позатекстові посилання або примітки, які дають найбільш повне уявлення про соціокультурні особливості оригінальної назви і сприяє її універсалізації.

При застосуванні третьої стратегії адаптації назв англомовних фільмів, що містять культурно специфічні компоненти, вислів оригіналу замінюється перекладачем фразою на мові перекладу, яка в цільовій культурі виконує таку ж функцію. Однак, у деяких випадках, перекладачі демонструють цілковиту неспроможність розшифрувати цю функцію та підібрати адекватну заміну. Розглянемо декілька прикладів, наведених у таблиці 1, яку ілюструють це твердження.

Таблиця 1.

Переклад англомовних назв фільмів, які містять ВР фонівих знань

	Оригінальна назва	Російський/український переклад / адаптація	Труднощі/помилки при перекладі
1.	About Time (2013)	«Бойфренд из будущего» (рос.) «Коханий з майбутнього»	Повна контекстуальна заміна назви, яка, однак, дає більше чітке уявлення про жанрову природу
2.	Skeleton Key (2005)	«Ключ от всех дверей» (рос.)	ВР розпізнана і експлікована адекватно
3.	Red Heat (1988)	«Красная жара» (рос.)	ВР не розпізнана і не експлікована, переклад тяжіє до буквализму
4.	Die Hard (1988)	«Крепкий орешек» (рос.) «Мицний горішок»	ВР розпізнана і експлікована адекватно
5.	The Whole Nine Yards (2000)	«Девять ярдов» (рос.)	ВР не розпізнана, переклад буквальный
6.	Something Borrowed (2011)	«Жених напрокат» (рос.) «Наречений напрокат»	Часткова контекстуальна заміна, що не спотворює функціонального призначення
7.	The Bucket List (2007)	«Пока не сыграл в ящик» (рос.) «Список останніх бажань»	ВР розпізнана і експлікована адекватно
8.	Perfect Stranger (2007)	«Идеальный незнакомец» (рос.)	ВР не розпізнана, переклад буквальный
9.	True grit (1969) (2010)	«Настоящее мужество» (рос.) «Железная хватка» (рос.) «Справжня мужність»	ВР розпізнана і експлікована адекватно
10.	Breaking Bad (2008-2013)	«Во все тяжкие» (рос.) «Пуститися берега» («Так Треба Продакшн»)	ВР розпізнана і експлікована адекватно
11.	Hell or High Waters (2016)	«Любой ценой» (рос.) «Будь-якою ціною»	ВР розпізнана і експлікована адекватно

Тенденція до буквального перекладу культурно специфічних одиниць, при якому здійснюється окремий переклад кожного компоненту і цілком ігнорується їх функціональна складова, скоріше за все, бере початок з 1980-1990 років та перших радянських відеосалонів, у яких демонструвались переважно бойовики та фільми жахів класу «Б». Одним з таких фільмів була кримінальна комедія режисера Волтера Гілла *Red Heat* (1988) (рос. «Красная жара»). Не зважаючи на формальну простоту цього фільмоніма, питання про його адекватну адаптацію є досить неоднозначним, оскільки оригінальна назва одночасно функціонує і як технічний термін, і як сленговий вислів.

У більшості технічних словників словосполучення *red heat* перекладено, як «червоне розжарення», тобто колір металу, розігрітого до високої температури. Крім того, присутність і в оригінальній назві, і у її буквальному перекладі прикметника

red були інспіровані тим фактом, що один з головних героїв фільму – це радянський міліціонер, тобто, комуніст або ж червоний. В свою чергу, іменник *heat* у деяких словниках подано як сленгове позначення працівника правоохоронних органів, тобто другий можливий варіант адаптації – «Червоний поліцейський», «Червоний коп». Натомість, і в україномовній, і у російськомовній глядацькій аудиторії закріпився саме буквальный варіант перекладу.

Подібна доля свого часу спіткала і перший фільм франшизи *Die hard*, що вийшов у американський прокат того ж року, що і *Red Heat*. У відеосалонах він демонструвався під назвою «*Помри важко, але гідно*» (переклад Л. Володарського) та «*Непереможний*» (переклад А. Гаврилова). Згодом, у офіційному прокаті фільм з'явився під назвою «*Міцний горішок*».

Наступний приклад теж стосується жанру кримінальної комедії, але вже більш пізнього періоду – 2000-х років, коли українська локалізація англійських фільмів спиралась, перш за все, на локалізацію російськомовну і у більшості випадків повністю її копіювала, переймаючи не тільки вдалі, але і відверто помилкові варіанти адаптації.

Назва фільму *The Whole Nine Yards* (2000) – це ідіоматичне зрощення, яке означає «на всі сто, повністю, по повній програмі, з усією суворістю». Вислів мовою оригіналу виник за часів Другої Світової війни і має цікаву етимологію. Тоді льотчики під час ближнього повітряного бою використовували стрілецьку зброю, зокрема кулемети. Середня довжина кулеметної стрічки складала у середньому 9 ярдів, тобто близько 8 метрів. Дана ідіома, очевидно, описувала ситуації, коли під час бою пілот вистрілював у бік супротивника всю стрічку набоїв, тобто відбивався «по повній програмі». При адаптації назви фільму до потреб російськомовного глядача ВР не була зчитана, тому її переклали буквально. Українська локалізація для телебачення та релізів на DVD дублює помилковий російськомовний варіант.

Останні десятиліття позначились значним поліпшення якості українського кіноперекладу взагалі та адаптації англійських фільмів зокрема. До більш вдалих прикладів можна віднести: *The Bucket List* (2007) – «*Список останніх бажань*», *Hell or High Waters* (2016) – «*Будь-якою ціною*», *Breaking Bad* (2008-2013) – «*Пуститися берега*» («Так Треба Продакшн»).

Для адаптації назв кінофільмів, що містять ідіоми, також застосовується і стратегія трансформації або ж повної контекстуальної заміни. Вона найкраще підходить для тих випадків, коли оригінальна назва фільму передає його жанрову природу і відповідає жанровим очікуванням глядачів набагато краще, ніж її адекватна адаптація. В такому разі повні або часткові контекстуальні заміни також можуть викликані екстралінгвістичними факторами, зокрема, прагнення привабити відповідну цільову аудиторію.

Романтична комедія *About Time* (2013) британського режисера Річарда Кертиса вийшла в українській прокат під назвою «*Коханий з майбутнього*», хоча ідіома, використана у якості назви, перекладається як «давно пора», «само вчасно». Оригінальна назва акцентує увагу на фантастичній складовій сюжету – здатності головного героя фільму подорожувати в часі та змінювати своє минуле заради кращого майбутнього. Російські та українські компанії-локалізатори, натомість, зробили акцент на романтичну складову комедії та її любовну лінію, помістивши у назву іменники «коханий» та «бойфренд» та, таким чином, переорієнтували кінцевий продукт на жіночу аудиторію.

Вдалим прикладом часткової контекстуальної заміни також вважаємо адаптацію назви американської романтичної комедії *Something Borrowed* (2011). Оригінальна назва стрічки, за сюжетом якої дві подруги випадково збираються заміж за одного і того ж нареченого, відсилає англійського глядача до давньоанглійської римованої приказки, яка стосується того, що у день весілля має одягти наречена, аби шлюб був вдалим. І у російськомовній, і в україномовній адаптації перекладачам вдалося зберегти семантичне навантаження фрази, пов'язаної зі шлюбною церемонією, і уникнути культурної інтерференції.

Висновки. Найбільший виклик для перекладача становлять ідіоматичні назви, які не мають повного відповідника у мові перекладу. Лексико-граматичні буквализми можна класифікувати як найбільш розповсюджений варіант неадекватної адаптації фільмів, що містять ВР фонових знань.

Однак, повні контекстуальні заміни назв оригіналу не завжди є помилковими.

Література:

1. Бальжинимаева Е. Ж. Стратегия перевода названий фильмов [Электронный ресурс] / Е. Ж. Бальжинимаева. – Улан-Удэ, 2009. Режим доступа: URL: <https://refdb.ru/look/3099824.html>
2. Васильева Т.В. Когнитивные механизмы формирования и функционирования заголовка / Т.В. Васильева // Вестник МГУ. Сер.19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2006. – № 1. – С. 154–171.
3. Горшкова В. Е. Название фильма как неотъемлемая часть образа-смысла // Перевод в эпоху постмодерна: коллективная монография. – Иркутск: ИГЛУ, 2011. – С. 28–37.
4. Жук Е. В. Особенности перевода англо-американских реалий в области кино и телевидения / Е. В. Жук // Межкультурная коммуникация и профессионально ориентированное обучение иностранным языкам: материалы II Международной конференции, посвященной 87-летию образования Белорусского государственного университета, 30 октября 2008 г. / редкол.: В. Г. Шадурский [и др.]. – Минск: Тесей, 2008. – С. 85–86.
5. Игнатъева И. Г. Фоновые знания как составляющая компетенции переводчика медиатекстов // Актуальные вопросы филологии теории и методика преподавания иностранных языков. Межвузовский сборник научных статей. Выпуск 5. – Ростов н/Д: Изд-во РИНЯЗа, 2009. – 356 с. – С. 89–96.
6. Кожина Н.А. Заглавие художественного произведения: онтология, функции, параметры типологии / Н. А. Кожина // Проблемы структурной лингвистики. Ежегодник. АН СССР. Ин-т рус. яз. – М., 1988. – С. 167–183.
7. Кныш Е. В. Лингвистический анализ наименований кинофильмов в русском языке [Текст] : дисс. ... к. филол. наук / Е. В. Кныш. – Одесса, 1992. – 191 с.
8. Милевич И. Стратегии перевода названий фильмов / Инга Милевич // Русский язык за рубежом. – 2007. – № 5. – С. 65-71.
9. Подымова Ю. Н. Названия фильмов в структурно-семантическом и функционально-прагматическом аспектах [Текст] : дисс. ... к. филол. наук / Ю. Н. Подымова. – Майкоп, 2006. – 205 с.
10. Руфова Е. С. Семантическая интерпретация фильмонимов (на материале японского языка) / Е. С. Руфова // Филологические науки. Вопросы теории и практик. – Тамбов: Грамота, 2017. – № 6 (72): в 3-х ч. – Ч. 1. – С. 127-129.
11. Слышкин Г. Г. Кинотекст (опыт лингвокультурологического анализа) / Г. Г. Слышкин, М. А. Ефремова. – М. : Водолей Publishers, 2004. – 153 с.